

De juridische toren van Babel: de (on)vertaalbaarheid van juridische teksten

Frieda Steurs

KU Leuven
INT Leiden

Abstract:

Het vertalen van juridische teksten is in onze moderne, internationale samenleving een heel belangrijke activiteit geworden. Door de doorgedreven globalisering en uitwisselingen tussen verschillende landen is er bijzonder veel nood aan meertalige versies van contracten, juridische teksten en overeenkomsten. Rechtsteksten en rechtscommunicatie hebben echter een bijzondere eigenschap: het recht en de juridische teksten zijn systeemgebonden, dat wil zeggen dat ieder land of autonome regio zijn eigen rechtssysteem uitbouwt. Dit heeft verregaande gevolgen voor het schrijven en vooral het vertalen van juridische documenten, maar ook voor de rechtsvergelijking en het internationaal recht. Het is met name onmogelijk om een juridisch document één-op-één te vertalen naar een andere taal zonder naar de onderliggende begrippen te kijken. In dit artikel gaan we in op enkele typische eigenschappen van juridische teksten, we bekijken de systeemgebondenheid aan de hand van terminologische verschillen en overeenkomsten.

Inleiding

Het juridische domein is bijzonder belangrijk voor iedereen: burger, overheid en bedrijven en is een bijzonder groot kennisdomein met vele vertakkingen. Wie denkt dat recht een stoffige, oubollige materie is, komt bedrogen uit. Het recht is heel dynamisch en de wetten en besluiten hebben een directe invloed op ons dagelijkse leven. We kunnen het grote domein van het recht opsplitsen in een aantal deelgebieden. Zo zijn er het burgerlijk recht, het strafrecht, arbeidsrecht, financieel recht, ondernemingsrecht, jeugdrecht, personen- en samenlevingsrecht, fiscaal recht, internationaal en Europees recht, enzovoort. In een geglobaliseerde wereld waar mensen dagelijks over verschillende rechtsgebieden over de hele wereld reizen, heeft juridische vertaling een heel belangrijke status. De mobiliteit van de moderne wereldburger brengt veel communicatie over juridische kwesties met zich mee en deze vorm van communicatie wordt gecompliceerd door het feit dat verschillende concepten op verschillende manieren door verschillende rechtsstelsels worden gevormd en een eigen lexicale vorm ontwikkelen. Het vertalen van een juridisch document betekent dus niet alleen een verschuiving van de ene taal naar de andere, maar ook een verschuiving van een juridisch systeem naar een ander. (Sarcevic, 1997; Cao, 2007).

De semantiek van de rechtstaal

Voor de meeste gespecialiseerde vakgebieden, zoals de geneeskunde, de bouwkunde, de scheikunde, is er een duidelijk afgebakend vakgebied met bijbehorende terminologie. Zo kan een woord dat polyseem is in het gewone taalgebruik, een unieke betekenis krijgen in een afgebakend wetenschappelijk of technisch gebied.

Sinus (in Van Dale): 1. De verhouding van de lengte van een loodlijn die van een der benen van een hoek op het andere been wordt neergelaten tot het beenstuk waarvan wordt uitgegaan. 2. Holte of instulping zonder eigen wand.

Sinus (in de geneeskunde): 'neusholte'. Sinusitis 'ontsteking van een bijholte van de neusholte'.

Bij de rechtstaal hebben we echter te maken met een veel rijkere woordenschat, die niet altijd even strak afgebakend is. Advocaten zullen vaak gebruik maken van de interpretatiemogelijkheden die een aantal termen open laten, om een zaak in het voordeel van hun cliënt te laten beslechten. De semantische vaagheid is een belangrijk kenmerk van rechtstaal. Om beter te begrijpen hoe de rechtstaal werkt, moeten we ons buigen over enkele essentiële kenmerken van het recht.

Systeemgebondenheid. Het recht in al zijn variaties

Vanuit ons West-Europese perspectief gaan we meestal terug tot de Romeinse tijd. Toen werd een aantal stappen gezet in de richting van een echte *Codex* met het doel rechtseenheid te scheppen. Een volgende stap in de evolutie van het recht was het Salische recht (*Lex Salica*). De Salische Wet zorgde voor een meer uniforme rechtspraak. Geleidelijk aan werd de Salische Wet echter vervangen door modernere rechtssystemen. Eveneens tijdens de middeleeuwen ontstaat de *Common law* in het Engelse rijk. Op het Europese continent komt eind achttiende eeuw de grote doorbraak met de Franse Revolutie en het instellen van een nieuw rechtssysteem, dat een einde maakt aan de privileges van de adel. De *Code Napoleon* is de benaming voor de *Code civil*, het Franse burgerlijk wetboek uit 1804 dat veel navolging vond. Deze nieuwe code krijgt heel veel navolging in Europa. Ook veel kolonies van West-Europese landen ondergaan de invloed van de *Code Napoleon*. Aan het einde van de negentiende eeuw werd nog een ander belangrijk rechtsboek gepubliceerd, namelijk *Het Bürgerliches Gesetzbuch* (BGB), het belangrijkste Duitse wetboek op het gebied van het privaatrecht. Beide bewegingen, de Franse en de Duitse, kaderen volledig in de geest van het liberalisme van de negentiende eeuw en de rechten van de burger. Er zijn in de wereld ook andere systemen, met name socialistisch recht (ingegeven door het communisme), Shariah (recht beïnvloed door de islam) en nog vele andere. Het recht en de juridische teksten zijn *systeemgebonden*, dat wil zeggen dat ieder land of autonome regio zijn eigen rechtssysteem uitbouwt. Dit heeft verregaande gevolgen voor het schrijven en vooral het vertalen van juridische documenten, maar ook voor de rechtsvergelijking en het internationaal recht. Het is met name onmogelijk om een juridisch document één-op-één te vertalen naar een andere taal zonder naar de onderliggende begrippen te kijken.

Binnen één taal zijn er zoveel rechtstalen zijn als rechtssystemen, die die taal als rechtstaal benutten. (De Groot, 2007). Concreet betekent dit dat we voor het Nederlands minstens vijf rechtstalen kunnen onderscheiden: de taal die gebruikt wordt voor het rechtssysteem van het Koninkrijk der Nederlanden, het Koninkrijk België, de Nederlandse Antillen, Aruba en Suriname. Daarnaast is er nog een zesde vorm van Nederlandse rechtstaal, het Europees rechterlijk Nederlands. Net zoals er variatie is voor het Nederlands, is die er ook bij andere talen; zo bij de Franse rechtstaal in Frankrijk, in Zwitserland, in België, in Canada; het Duits in Duitsland, Oostenrijk, Zwitserland etc.

Het vertalen van juridische documenten

Het is een zware opgave om juridische teksten te vertalen. We moeten rekening houden met de systeemgebondenheid en de vertaler van dienst zal hoe dan ook een bepaalde expertise moeten hebben op verschillende juridische domeinen, en beoefent aldus een zekere vorm van comparatief recht. (De Groot, 2007). Bij een normale vertaalopdracht gaan we uit van het begrip dat in de tekst wordt belicht en we zoeken een equivalent in de doeltaal voor het begrip in de brontaal. Maar bij de meeste juridische teksten is die

equivalentie niet aanwezig. Wat zijn de traditionele oplossingen bij vertaling van dergelijke teksten? Om te beginnen kan de vertaler een term onvertaald laten. De term bewust in de brontaal behouden, betekent dat de vertaler duidelijk maakt dat dit een heel specifiek systeemgebonden begrip is. Maar dat helpt de lezer van de doelttekst natuurlijk niet echt vooruit. Een tweede mogelijkheid is gebruik te maken van een omschrijving van het begrip uit de brontekst. Een andere oplossing is het creëren van een nieuwe term, een neologisme, waarbij men zeker moet zijn dat de nieuwe term in de doeltaal niet al in gebruik is en dus al een specifieke betekenis heeft. Zo stelt Marta Chroma (2016) "legal translation implies both a comparative study of different legal systems and an awareness of the problems created by the absence of equivalent concepts, legal institutions, terms and other linguistic units".

Het zuiverste voorbeeld van absolute equivalentie is de wetgeving van een meertalig land, zoals België, waar er op federaal vlak slecht één wetgeving bestaat, in Nederlands en Frans. Beide teksten, de Franstalige en de Nederlandstalige worden authentiek verklaard, en zijn dus beide rechtsgeldig.

Nederlandse rechtstaal in Nederland en België

Ofschoon we één officiële Nederlandse standaardtaal hebben, zorgt de systeemgebondenheid van het recht voor grote verschillen tussen de rechtstaal van Nederland en België. Het Ministerie van Justitie in Nederland en de Federale Overheidsdienst Justitie (FOD) in België zijn overheidsdiensten die de vinger aan de pols houden van alle nieuwe ontwikkelingen in de maatschappij. Zij moeten bewaken dat zowel de internationale regelgeving wordt toegepast in onze landen, maar ook dat de eigen wetten steeds aan de veranderende omstandigheden worden aangepast. Willen we weten welke soorten misdrijven er zijn, dan vertelt de FOD Justitie dat er volgens het Belgische recht drie soorten zijn: misdaden, wanbedrijven en overtredingen. Dit onderscheid is gebaseerd op de aard van de mogelijke straf:

- een misdrijf waarop een criminele straf staat, is een misdaad;
- een misdrijf waarop een correctionele straf staat, is een wanbedrijf;
- een misdrijf waarop een politiestraf staat, is een overtreding.

Vergelijken we dat even met de website van het Nederlands Ministerie van Justitie, dan vinden we daar een rubriek Straffen en maatregelen voor volwassenen. Echter, de indeling van misdrijven is verschillend gedefinieerd in het Nederlandse versus het Belgische recht. In Nederland zijn er slechts twee categorieën: 'In het strafrecht maken we onderscheid tussen misdrijven en overtredingen. Beide worden ook wel delicten genoemd. Het verschil tussen misdrijf en overtreding is belangrijk, maar moeilijk precies

weer te geven. In het algemeen kunnen we stellen dat overtredingen lichtere zaken zijn en misdrijven zwaardere. In de wet wordt precies vermeld of iets een overtreding, dan wel een misdrijf is.'

Familierecht: problemen met migranten

Een laatste voorbeeld van systeemonevenwicht komt uit het familierecht. Het familierecht gaat over persoonsgebonden materies en is een aspect van het rechtssysteem waar iedereen in zijn leven mee te maken krijgt. Bij kwesties zoals afstamming, geboorte, huwelijk, kinderen en scheiding zullen er meestal officiële documenten moeten worden opgemaakt die uiteraard kaderen in het rechtssysteem waarin de betrokkene leeft.

Zelfs een zeer eenvoudig begrip, de term *huwelijk*, kan problemen veroorzaken bij het vertalen. Ook al denken we allemaal dat we dit begrip kennen en dat de wet in dit verband ons weinig nieuws kan vertellen, toch is het begrip *huwelijk* in de laatste jaren sterk veranderd en volgt het de maatschappelijke evolutie. Taal en recht zijn immers een spiegel van maatschappelijke veranderingen. Vertalers die documenten moeten vertalen voor migranten die gaan trouwen en die oorspronkelijk uit Marokko komen, maar ondertussen Belgisch of Nederlands staatsburger zijn, hebben vaak met een aantal specifieke moeilijkheden te maken. Een Marokkaans onderdaan behoudt altijd zijn eigen nationaliteit, ook als hij ondertussen de Belgische of de Nederlandse nationaliteit heeft verworven. Dat betekent dat alle documenten in verband met het huwelijk zowel voor het Marokkaanse rechtssysteem als het Belgische of Nederlandse moeten worden vertaald.

Marokko was lange tijd een Franse kolonie en haar rechtssysteem is schatplichtig aan de *Code Napoleon*. Maar een diepgaande studie van het Marokkaanse familierecht leert ons dat er een heleboel nieuwe begrippen ingebracht zijn, die ontleend zijn aan de *Sharia* (Id-Youss, 2016). Zo is polygamie – onder zeer specifieke voorwaarden – mogelijk en kan een huwelijk alleen tussen een man en een vrouw worden gesloten. De Belgische of Nederlandse wetgeving laat geen polygamie toe, de redenen om een huwelijk onmogelijk te maken zijn anders dan die van het Marokkaanse systeem en de Belgische en Nederlandse wetgeving heeft al sinds geruime tijd het huwelijk tussen mensen van hetzelfde geslacht mogelijk gemaakt. Zo is en blijft het recht een weerspiegeling van een bepaalde samenleving en van de maatschappelijke normen die erin gehanteerd worden.

Besluit

De juridische communicatie bestrijkt heel specifiek domein. De systeemgebondenheid van het recht, de verschillende aspecten van het recht, van handelsrecht via strafrecht tot familierecht maken het een specifiek, maar ook een bijzonder complex domein. Door de toenemende economische samenwerking over de grenzen heen en de toegenomen migratiestromen is er een grote behoefte aan gespecialiseerde vertalers en tolken. Juridisch vertalen is een zeer bijzondere specialisatie die nauw aanleunt bij het comparatieve recht. Het belang van een degelijke opleiding juridisch vertalen op academisch niveau mag dan ook niet worden onderschat.

Bibliografie

https://justitie.belgium.be/nl/themas_en_dossiers/straffen_en_boetes/soorten_misdrijven (geraadpleegd op 25 januari 2019)

<https://www.juridisch.nl/strafrecht-overzicht> (geraadpleegd op 25 januari 2019)

Cao, D. (2007). *Translating law* (Vol. 33). Multilingual Matters

Chroma, M. (2016). Translation and the Law Dictionary. In M.M. Aodha (ed.) *Legal Lexicography. A Comparative Perspective*. Routledge, London and New York.

Groot, G.R. de & Laer, C.J.P. van (2007). The dubious quality of legal dictionaries. In M. Thelen & B. Lewandowska-Tomaszczyk (Eds.), *Translation and Meaning* (Translation and Meaning, 7) (pp. 173-187). Maastricht: University Press.

Id-Youss, L. (2016). *Concept System Construction: A Step toward better legal Communication*. Unpublished PhD thesis KU Leuven.

Sarcevic, S. (1997). *New approach to legal translation*. Kluwer Law International BV.